

УДК 330.131.7:33.021

С. В. Добринь,

к. е. н., доцент,

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Харків, Україна

Д. С. Шкляр,

студентка фінансового факультету,

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Харків, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОНЯТЬ "РИЗИК", "НЕБЕЗПЕКА" ТА "ЗАГРОЗА"

S. Dobryn,

PhD, Associate professor, S. Kuznets Kharkiv National University of Economics

D. Shklyar,

Student Finance Department, S. Kuznets Kharkiv National University of Economics

DETERMINING THE NATURE AND INTERRELATION OF THE CONCEPTS OF "RISK", "DANGER" AND "THREAT"

У господарській діяльності будь-якої організації завжди існує ризик виникнення непередбачуваних ситуацій та небезпека грошових втрат, які пов'язані з наявністю великого кола внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на кінцеві результати такої діяльності. Небезпека грошових втрат зазвичай характеризується фінансовими ризиками та загрозою повної або часткової втрати грошових коштів. У статті представлений теоретичний аналіз наукових підходів щодо визначення сутності поняття "ризик" та його взаємозв'язок з дефініціями "загрози" та "небезпеки". За результатами проведеного теоретичного аналізу запропоновано авторський підхід щодо визначення сутності поняття "ризик", а також представлена характеристика критеріїв розмежування зазначених понять з позиції ймовірності виникнення негативних фінансових наслідків.

In the business activities of any organization there is always the risk of unforeseen situations and danger of cash loss related to the presence of a large range of internal and external factors affecting the outcomes of such activities. The risk of losing money is usually characterized by financial risks and the threat of total or partial loss of funds. The article presents a theoretical analysis of scientific approaches to defining the essence of the concept of "risk" and its interrelation of the definitions of "threat" and "risk". The results of the theoretical analysis the author's approach to defining the essence of the concept of "risk" and represented by characteristic criteria enabling these concepts from the position of the potential negative financial consequences.

Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, внутрішнє середовище, зовнішнє середовище, загроза, небезпека, невизначеність.

Key words: risk, financial risk, internal environment, external environment, threat, danger, uncertainty.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан економіки вимагає від вітчизняних підприємств постійного моніторингу зміни умов зовнішнього та внутрішнього середовища, оскільки негативний вплив певного набору факторів призводить до виник-

нення ризиків, перш за все фінансових. Під ризиком, в свою чергу, доцільно розуміти можливість настання деякої несприятливої події, що сприяє появі різного роду втрат (наприклад, втрата майна, недоотримання прибутку і т.ін.).

Однак у ході теоретичного аналізу сутності поняття "ризик" виникає необхідність дослідження й інших дефініцій, що також певною мірою характеризують імовірність втрат та настання несприятливих умов — це загрози та небезпека.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженнями питань щодо сутності поняття ризик, імовірність його виникнення та взаємозв'язок з такими дефініціями, як небезпека та загрози присвячені праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як: Н.Н. Пойда-Носик, І.П. Мігус, С.М. Лаптев, Є.М. Рудніченко, Ж.С. Костюк [3; 4; 7; 9] та інші. Однак, незважаючи на наявність теоретичних досліджень, у науковій літературі досі відсутній єдиний підхід до визначення сутності та взаємозв'язку таких понять, як "ризик", "небезпека", "загроза".

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведення теоретичного аналізу визначення сутності понять "ризик", "загроза" та "небезпека", а також дослідження взаємозв'язку та взаємозалежності між даними економічними категоріями.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У підприємницькій діяльності під ризиком прийнято розуміти ймовірність (загрозу) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності [1].

Поняття ризику часто ототожнюють з іншими негативними явищами, такими, як небезпека, загроза, ненадійність невизначеність, невпевненість, випадковість. Однак, на відміну від зазначених явищ, поняття "ризик" можна охарактеризувати певним переліком особливостей, взаємозв'язок яких і становить його сутність:

- 1) можливість відхилення від передбачуваної мети, заради якої здійснювалася обрана альтернатива;
- 2) ймовірність досягнення бажаного результату;
- 3) відсутність впевненості в досягненні поставленої мети;
- 4) можливість матеріальних, моральних та інших втрат, пов'язаних із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи.

У результаті досліджень наукових праць різних авторів [1—12], наряду з поняттям "ри-

зик" було виявлено наявність таких дефініцій, як "загроза" та "небезпека". Незважаючи, на певну схожість у визначеннях цих дефініцій, були виявлені суттєві розбіжності авторів у поглядах на їх поєднання, сутнісне визначення та об'єктивне розуміння.

Так, Т.Г. Васильців, О.І. Барановський та Н.Н. Пойда-Носик [1—3] вважають, що загроза впливає з ризику, міститься у ньому і лише за настання певних умов перетворюється на конкретну загрозу.

Розглядаючи фінансову безпеку акціонерних товариств, Н.Н. Пойда-Носик [3], під фінансовим ризиком розуміє "ймовірність втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів чи появи додаткових витрат в результаті здійснення певної виробничої чи фінансової діяльності". Також автор стверджує, що за своєю сутністю ризику виступають джерелами загроз для фінансової безпеки, оскільки саме ризику генерують потенційну можливість завдання шкоди суб'єкту господарювання [3]. Тобто, виходячи з вищесказаного, саме ризику виступають першочерговим важелем і є основою для формування загроз в межах фінансової безпеки підприємств.

У свою чергу, І.П. Мігус та С.М. Лаптев поняття "загроза" розглядають як певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання. А термін "ризик" вони характеризують як об'єктивно-суб'єктивну категорію, яка пов'язана зі стохастичністю у функціонуванні будь-якої економічної системи і відображає міру або ступінь досягнення сподіваного результату (або невдачі, або відхилення від цілей) [4]. Таким чином, на думку зазначених авторів, ризик виступає результатом впливу загроз на господарську діяльність суб'єктів господарювання.

Інші науковці, Є.О. Олейніков, М.І. Корольов та Є.М. Рудніченко [5—7], досліджуючи логіку взаємозв'язку категорій "ризик", "небезпека", "загроза", вважають, що вихідною точкою є небезпека, що генерують загрози, імовірність настання яких оцінюється категорією "ризик".

Наприклад, Є.О. Олейніков розглядає небезпеку як цілком усвідомлену, але не фатальну імовірність заподіяння шкоди, що визначається наявністю об'єктивних або суб'єктивних факторів, яким притаманні вражаючі властивості. Загроза, на думку автора, це найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку інтересам різних суб'єктів. Ризик науковець характеризує як можливість виникнен-

Таблиця 1. Взаємозв'язок між категоріями "ризик", "загроза" та "небезпека"

Вид взаємозв'язку	Характеристика	Автори
1	2	3
Взаємозв'язок між критеріями «ризик» та «загроза»		
Ризик → Загроза	ризик виступають джерелами загроз для фінансової безпеки, оскільки саме вони генерують потенційну можливість завдання шкоди суб'єкту господарювання	Т.Г. Васильців [1], О.І. Барановський [1], Н.Н. Пойда-Носик [3]
Загроза → Ризик	ризик виступає результатом впливу загроз на господарську діяльність суб'єктів господарювання	І.П. Мігус, С.М. Лаптев [4]
Взаємозв'язок між критеріями «ризик», «загроза» та «небезпека»		
Небезпека → Ризик → Загроза	вихідною точкою є небезпека, що генерує загрози, імовірність настання яких оцінюється категорією ризик	Є.О. Олейнікова [5], М.І. Корольов [6]
Небезпека → Загроза → Ризик	кожен господарюючий суб'єкт від початку своєї діяльності постійно існує у небезпеці, яку несе зовнішнє та внутрішнє бізнес-середовище	Є.М. Рудніченко [7]
Ризик → Небезпека → Загроза	загроза є частиною ризику та конкретною формою небезпеки, яка виникає у разі негативного наслідку прийнятого рішення чи невиправданого ризику	Ж.С. Костюк [9], Т.В. Семенютіна [10], М.І. Зубок, В.С. Рубцов, С.М. Яременко, В.Г. Гусаров [8]
Ризик → Загроза → Небезпека	ризик є первинною категорією, проте саме небезпека випливає із загрози і є конкретним її проявом, а не навпаки	Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус [12], М.В. Куркін, В.Д. Понікаров, Д.В. Назаренко [11]

Джерело: узагальнено за [3; 4; 7; 9].

ня несприятливих або небажаних наслідків діяльності самого суб'єкта [5, с. 10].

За визначенням М.І. Корольова, "загроза" — це сфокусований в просторі і сконцентрований у часі імовірний негативний вплив на підприємство, здатний завдати неприйнятної збитку. Можливість (імовірність) реалізації загроз відображають ризики. Тобто ризик — це характеристика імовірності потенційно негативного розвитку подій щодо їх очікуваного (планованого, нормального) тренду [6].

На відміну від зазначених вище характеристик, М.І. Корольов, окрім понять "ризик", "небезпека", "загроза", вводить також категорію "невизначеності". Невизначеність, за М.І. Корольовим, є вихідним пунктом розгортання системи категорій, що описують еволюцію фірми [6].

Дещо по-іншому співвідносить поняття "ризик", "небезпеки", та "загрози" Є.М. Рудніченко [7]. Автор наголошує, що кожен господарюючий суб'єкт від початку своєї діяльності постійно існує у небезпеці, яку несе зовнішнє та внутрішнє бізнес-середовище. У разі збігу певних обставин, відбувається об'єктивізація небезпеки у вигляді загрози. В такому разі перед керівництвом підприємства постає дилема — ризикувати чи ні, намагатися оминати загрозу чи припинити свою діяльність. Це, на думку автора, і є потенційний ризик, тобто невизначеність результату дії, рішення чи обставин.

Таким чином, Є.М. Рудніченко зазначає, що під "небезпекою" варто розуміти об'єктивно існуючу реальність, яка може порушити стан рівноваги суб'єктів і призвести до негативних наслідків. У свою чергу "загроза" — це наслідок небезпеки у вигляді об'єктивізованого чинника потенційно негативної дії. А "ризик", на думку автора, є об'єктивно-суб'єктивною категорією, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення, дії або обставин [7, с. 192].

На думку іншої групи авторів (Ж.С. Костюк, М.І. Зубок, В.С. Рубцов, С.М. Яременко, В.Г. Гусаров, Т.В. Семенютіна [8—10]), загроза є частиною ризику та конкретною формою небезпеки, яка виникає у разі негативного наслідку прийнятого рішення чи невиправданого ризику.

За визначенням Ж.С. Костюка, умови для прийняття ризикових рішень створює вплив зовнішнього та внутрішнього середовища, конкуренція у підприємницькому середовищі, наявність певної свободи дій суб'єктів господарювання та суб'єктивні особливості осіб, що приймають рішення. Ризики ж, у разі відсутності заходів з їх мінімізації чи ігнорування, мають властивість накопичуватись або зростати і формувати небезпечні ситуації. Проте небезпека сама по собі не наносить шкоди, а реалізується лише через певну загрозу [9, с. 144].

У свою чергу, Т.В. Семенютіна зазначає, що економічний ризик виникає у тому випадку,

коли в процесі прийняття управлінських рішень обираються альтернативні варіанти дій із імовірнішим характером очікуваних результатів (зважаючи на наявність небезпек і загроз), які є найбільш вигідними для забезпечення досягнення поставленої мети, в разі їх успішної реалізації. Автор вважає, що небезпеки та загрози слід розглядати як фактори ризику, тобто причини можливого негативного відхилення фактичних результатів від запланованих. При цьому пріоритетними факторами ризику є загрози, оскільки, на відміну від небезпек, вони відображають не просто потенційну можливість, а конкретні наміри здійснення негативного впливу на діяльність суб'єкта господарювання [10, с. 112].

Наступна група авторів: Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус, М.В. Куркін, В.Д. Понікаров, Д.В. Назаренко [11; 12], також стверджують, що ризик є первинною категорією, проте вони схильні вважати, що саме небезпека впливає із загрози і є конкретним її проявом, а не навпаки.

Узагальнюючи теоретичні підходи науковців щодо сутності та взаємозв'язку між категоріями ризик, загроза та небезпека, доцільно згрупувати дані поняття за конкретними типами взаємозв'язку. Результати такої систематизації представлені в таблиці 1.

Виходячи з проведеного теоретичного аналізу та представленого в таблиці 1 взаємозв'язку категорій "ризик", "небезпека", "загроза" можна сформулювати наступні залежності:

1) ризику щодо загроз та небезпек — категорія первинна, тоді як загрози і небезпеки вторинні та впливають з ризику;

2) ризику і загрози — категорії загальні, неконкретні.

Отже, на думку авторів, ризику — це імовірність настання негативного впливу певних подій. Загрози — це сукупність певних факторів, що можуть створювати негативний вплив на діяльність підприємств. Небезпеки — це конкретні, фактично виявлені умови, ігнорування яких може призвести до значних втрат.

ВИСНОВКИ

Кожне підприємство має на меті отримання прибутку, але невід'ємним атрибутом процесу прийняття управлінських рішень є ризик. У разі несприятливого розвитку подій, як результату прийняття цих рішень, виникає загроза бізнесу. Небезпека, яка є конкретним проявом загроз, тобто загрозою в дії, гальмує розвиток підприємства

або ж зумовлює припинення його функціонування.

Таким чином, на основі проведеного теоретичного аналізу наукових підходів було визначено сутність поняття "ризик" та виявлено його взаємозв'язок з дефініціями "загроза" та "небезпека". Також представлена характеристика критеріїв розмежування зазначених понять з позиції ймовірності виникнення негативних фінансових наслідків.

Література:

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. — Львів: Арал, 2008. — 384 с.

2. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія / О.І. Барановський. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. — 754 с.

3. Пойда-Носик Н.Н. Ризики і джерела загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств у сучасних умовах [Електронний ресурс] / Н.Н. Пойда-Носик. — Режим доступу: www.teologia.org.ua

4. Мігус І.П. Необхідність розмежування понять "загроза" та "ризик" при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / І.П. Мігус, С.М. Лаптев — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=821>

5. Олейников Е.А. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейников. — М.: ЗАО "Бизнес-школа "ИнтелСинтез", 1997. — 288 с.

6. Королёв М.И. Проблема безопасности в теории фирмы: развитие и противоречия / М.И. Королев // Вестник Волгоградского государственного университета. — 2012. — № 1 (20). — С. 53—58.

7. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека. Сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства / Є. М. Рудніченко // Економіка Менеджмент Підприємництво. — 2013. — № 25 (1). — С. 188—195.

8. Економічна безпека суб'єктів підприємництва / М.І. Зубок, В.С. Рубцов, С.М. Яременко, В.Г. Гусаров. — За заг. ред. М.І. Зубка. — К. Міжнародний фонд соціальної адаптації, — 2012. — 226 с.

9. Костюк Ж.С. Поняття ризику, небезпеки та загрози як базових категорій розкриття сутності економічної безпеки підприємства / Ж.С. Костюк // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2013. — № 43. — С. 143—149.

10. Семенютіна Т.В. Економічні ризики, небезпеки, загрози: сутність та взаємозв'язок / Т.В. Семенютіна // Економічний простір. — 2012. — №68. — С. 106—113.

11. Куркін М.В. Контроль та захист економічної безпеки діяльності підприємств / М.В. Куркін, В.Д. Понікаров, Д.В. Назаренко. — Х.: ФОП Павленко О.Д.; ВД "ІНЖЕК", 2010. — 388 с.

12. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) / Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус. — За заг. ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижник. — Ірпінь, 2000. — 304 с.

References:

1. Baranovs'kyj, O.I. (2009), *Finansovi kryzy: peredumovy, naslidky i shliakhy zapobihannia* [Financial crisis: background, consequences and ways of prevention], nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.

2. Vasyl'tsiv, T.H. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm zmitsnennia* [The economic security of Ukraine entrepreneurship: strategies and mechanisms to strengthen], Aral, L'viv, Ukraine.

3. Pojda-Nosyk, N.N. (2012), "Risks and sources of security threats financial corporations in modern conditions", available at: www.teologia.org.ua (Accessed 04 April 2017).

4. Mihus, I.P. and Laptiev, I.P. (2011), "The need for the distinction between "threat" and "risk" in the diagnosis of economic security entities", *Efektivna ekonomika*, vol. 12, available at: <http://vuv.etsonomy.nayka.tsom.ua> (Accessed 04 April 2017).

5. Olijnykova, E.A. (1997), *Osnovy ekonomycheskoj bezopasnosti (hosudarstvo, rehyon, predpriyatye, lychnost'* [Principles of safety ekonomycheskoj (state, region, predpriyatye, personality], pod red. E. A. Olejnykova, ZAO "Byznes-shkola "YntelSyntez", Moscow, Russia.

6. Korolev, M.Y. (2012), "The problem of security in the theory of a firm: development and contradictions", *Vestnyk Volhohradskoho hosudarstvennoho unyversyteta*, vol. 1, no. 20, pp. 53—58.

7. Rudnichenko, Ye.M. (2013), "Threat, risk, danger. The essence and the relationship with the system of economic security", *Ekonomika Menedzhment Pidpriemnytstvo*, vol. 25, no. 1, pp. 188—195.

8. Zubok, M.I. Rubtsov, V.S. Yaremenko, S.M. and Husarov, V.H. (2012), *Ekonomichna bezpeka sub'ektiv pidpriemnytstva* [Economic security entities], *Mizhnarodnyj fond sotsial'noi adaptatsii*, Kyiv, Ukraine.

9. Kostiuk, Ye.S. (2013), "The concept of risk, danger and threats as basic categories disclosure of economic security", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 43, pp. 143—149.

10. Semeniutina, T.V. (2012), "Economic risks, dangers, threats, the nature and relationship", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 68, pp. 106—113.

11. Kurkin, M.V. Ponikarov, V.D. and Nazarenko, D.V. (2010), *Kontrol' ta zakhyst ekonomichnoi bezpeky diial'nosti pidpriemstv* [Control and protection of economic security of enterprises], FOP Pavlenko O.D., VD "INZhEK", Kharkiv, Ukraine.

12. Nyzhnyk, N.R. Sytnyk, H.P. and Bilous, V.T. (2000), *Natsional'na bezpeka Ukrainy (metodolohichni aspekty, stan i tendentsii rozvytku)* [National Security Ukraine (methodological aspects, status and trends)], Akad. DPS Ukrainy, Irpin', Ukrain.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2017 р.

ІНВЕСТИЦІЇ.
ПРАКТИКА
ТА ДОСВІД

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ